

Den gode formidling er faglig og aktiverende

- brudstykker af hvad god formidling indeholder set med et par formidlerøjne

Af Cand. Mag. Merete Boel Essenbæk

God formidling er at fortælle en god historie. Den er det værktøj, der kan transformere tørre og livløse historier i tykke bøger til spændende og kraftfulde fortællinger om liv og død, og give liv og mening til selv de mest uanselige stykker jernalderpotteskår. Det er fortællinger, der forøger den kulturelle kapital og får oplevelsen og viden om forhistorien til at synes værdi- og meningsfuld. Den bedste formidling er den, der bygger bro mellem de rette mængder af underholdning, oplevelser, faglig viden og meninger.

Hvordan formidle

Formidling af et budskab afhænger af uendelige mange faktorer og forbehold. Nogle har vi som formidlere delvis indflydelse på, f.eks. egen faglig viden, mens vi må nøjes med at forholde os til andre variabler f.eks. vejret og publikums engagement og smagsløg. Først og fremmest er god formidling en hensyntagen til hvem afsender og modtager er og hvad budskabet indeholder. Der er derfor naturligvis ikke én rigtig måde at formidle på, men flere. Jeg vil, med udgangspunkt i den aktiverende formidling, der foregår ved de mange kulturhistoriske oplevelsescentre, primært i form af levendegørelse, egen-aktiviteter og forevisninger, her komme med mit bud. Et bud, der trækker på især de sidste 15 års litteratur omkring formidlingsmetoder og teorier. Min vurdering og beskrivelse bygger endvidere på egne erfaringer som formidler ved oplevelsescentre og på en publikumsundersøgelse foretaget på Lejre Forsøgscenter i 1991-1992 (Adolfson 1987; Essenbæk 1993).

Underholdning kontra oplevelse

Publikum kommer ofte til oplevelsescentre, fordi de vil underholdes. Det er der på sin vis ikke noget forkert i. Men hvis modtageren sætter underholdning lig med viden, og tror at flot iscenesatte og veludrustede krigsskuespil en sommerdag på en nyslået græsplæne giver seriøs viden reducerer det efter min mening forhistorien til et kommercielt fritids- og underholdningstilbud. Et sådant sammenfald mellem fakta og fiktion er uheldigt fagligt og formidlingsmæssigt.

Den gode aktiverende formidling er den der fortælles i den gode historie uden at forfalde til fiktion. Den iscenesætter sine fakta på en ny måde. Den benytter sig af forskellige pædagogiske fif, så modtageren til stadighed aktiveres fysisk og psykisk.

Jeg mener formidling af forhistorien skal indeholde oplevelser, der engagerer og beriger den enkeltes liv nu eller i fremtiden. Oplevelserne skal formidles så de rækker ud over oplevelsesøjeblikket.

Vellykket formidling er når publikum går fra oplevelsen rigere end da de kom. Det kan være med en erkendelse om historiens længde, om livet og om levevis i fortiden og nutid.

Lad mig give et eksempel: En flok børnehavn er på tur i et oplevelsescenter. De når ikke så langt, for benene er små og der skal også findes orme og myrer, fodres høns og klappes

geder. Det er oplevelser i trængsel. Men den største oplevelse for børnefødder er nok den sværttilgængelig stenbrolagte vej i jernalderlandsbyen. Den er det som er mest forskellig fra børnenes egen nutid. En sanselig oplevelse som formidleren nok ikke havde anset som den primære oplevelse, men som for børnene bruges til at forstå fortiden som helt forskellig fra deres egen nutid.

Viden og mening

Den gode formidling af forhistorien er endvidere at give en brugbar og faglig funderet indsigt og viden i tidligere tiders levevilkår, tankesæt og samfundsforhold. Gennem konkret viden og tolkning åbnes der op for at formidle en forståelse og erkendelse af de sammenhænge og de forandringer, der har fundet sted i vort samfund gennem tiderne. Hændelser, der er vigtige og vedkommende og som udgør en vigtig del af identitetsdannelsen og kulturforståelsen for den enkelte og for samfundets som helhed.

Et billede: På Lejre Forsøgscenter ville man gerne formidle noget om ideologi og religion. En ligbrænding, en begravelse og en ofring skulle formidles, som for 2000 år siden. Efter ceremonien med publikum som aktive deltagere ved mosens bred er der stilhed. Men så træder arkæologen frem iført gummistøvler og Helly Hansen sweater. Hun beder publikum blive. Hun spørger, hvad der sker siden så mange mennesker er samlet. Optøget, der nu er publikum, svarer ikke. Så begynder hun at fortælle om fortidens offerfund. Hun er nøgtern og præcis. Fakta, teorier og årstal kommer på bordet. Ikke kedeligt men fagligt og sagligt. Publikum lytter og stiller spørgsmål bagefter. Oprinet og efterfølgende spring til nutidens scene var en succes. Det satte noget i gang hos publikum, det fik dem til at tage fortiden til sig som en del af deres egne historier. Det var et

vellykket forsøg på at fortælle, at vi alle er en del af historien og er med til at skabe den ud fra personlige og fælles referencerammer, og at ikke alt man ser er som det var.

Et andet eksempel: Sytten frække, men absolut nysgerrige 4. klasses elever får undervisning i jernalderens madlavning og smedning. De kan nemt lave grød af bygmel og æbler, ost af kærnemælk, og de opdager til store overraskelse, at der kommer varmt mælk ud af yveret på geden. Hos smeden prøver de forskellige teknikker, og af anstrengelserne kommer der et flot ildstål som de stolte kan tage med hjem til klassen. De sveder, får vabler, bliver snavsede og mærker da også lidt sult inden maden endelig er færdig. Hvilken oplevelse har de fået af fortiden? Svaret er en oplevelse bundet udelukkende til et teknologisk og økonomisk historiesyn (Adolfson 1987). Men det fortidige liv var, som bekendt, mere end det der kan relateres til fakta, kontekst og forhistoriske objekter. Fortiden er som nu også sociale, politiske, ideologiske og etiske forhold. Alt det der ligger imellem og binder objekterne sammen. Det som livet mest består af; fødsel, død, tro, samvær osv. Hvis vi kun formidler den materielle del af vores tid, vil det være forkert. For hvordan formidler vi depressionen over høsten der slog fejl for 7. år i træk, sorgen da barnet døde, glæden ved forårets kommen, vinterens kulde, den enorme mængde af tid det tager at spinde tråd nok til én peplos for ikke at tale om hvordan vi overhovedet kan forstå begrebet tid?

Vi kan f.eks. provokere mere i vores formidling, være mere kontroversiel i vores fortolkninger, have holdninger og stille spørgsmål til det vi formidler, involvere flere sanser eller sætte vores modtager i moralske og etiske (naturligvis konstruerede!) dilemmaer. Altså bruge indhold

og form på en ny og anderledes måde, som ikke umiddelbart forventes af dem vi formidler for.

Vores formidling af fortiden tror jeg kunne komme tættere på fortællingen om den forhistoriske virkelighed, hvis den blev mere eksperimenterende, mere social og ideologisk orienteret og gerne lidt på kanten af den gængse og herskende moral og ideologi. Fortiden ville så være mere brugbar og vedkommende for nutiden og dermed måske mere interessant for modtageren. Vi skal dog stadig ikke gå på kompromis hverken fagligt eller moralsk. Det må ikke blive det rene tivolisering og fornøjelser uden indhold.

Forhistorien skal give mening. Ikke kun som ubegrundede flokklær, f.eks. "det er en del af din kulturarv" og "dine rødder". Hvis forhistorien skal have mening så må vi gøre os afhængig af den. Vi skal formidle fortiden og fortællingen derom så godt, at vi skaber et kulturelt og socialt behov hos vores modtagere, som de ikke vidste de havde. Vi skal lege med historiens facts, ommøblere den forhistoriske viden og de etablerede fortolkninger. Her må gerne tolkes nyt og med kilderne, men aldrig imod dem.

God formidling giver indsigt i værdier, fortidige såvel som nutidige. God formidling er at fortælle, at fortidige værdier kun kan ses med nutidens øje og ud fra nutidens normer og værdisæt. Aktiverende god formidling er den der skaber refleksioner for egen tid og sætter perspektiv på for-, nu- og fremtid.

Tolkninger af fortidens spor og levn og formidlet til publikum bør være omkranset med ærlighed, åbenhed og troværdighed. Fortiden er subjektiv, den bestemmes ud fra de nutidige herskende normer og regler, som vi alle uanset om vi vil eller ej, byder ind på.

Derfor bør man også i sin formidling så vidt mulig benytte sig af det induktive undervisningsprincip som pædagogisk hjælpemiddel. Fakta og tolkninger skal præsenteres for modtageren på en sådan måde, at denne selv erkender og forstår fortiden som liv og livsformer. Formidleren er her den sokratiske fødselshjælper, der stiller flere spørgsmål end svar og aldrig stopfodrer med viden eller præsenterer fortiden som en uendelig mængde objektive fakta og tolkninger (Andersen 1989).

Modvind for fremtidens gode formidling

Oplevelsescenter efter oplevelsescenter er dukket op de sidste 10-15 år og strømmen synes trods politiske udmeldinger og en midlertidig økonomisk stagnation i kultursektoren ikke at være for nedadgående. Fremtidens gode formidling, som ovenfor beskrevet, får det ikke lettere i de kommende år, fordi den bygger på faglighed og indhold frem for underholdning, økonomi og form. Eksempelvis kan man til stadighed undre sig over, at private såvel som offentlige fonds- og legatmidler sjældent gives til driften af fagligt velkonsoliderede succesfulde og innovative institutioner og projekter.

Der er de sidste år bygget mange lokale og regionale politiske prestigeprojekter uden hensyntagen til om der, efter en ofte menneskelig og økonomisk dyr anlægsfase, er politisk vilje og økonomi til fortsat faglig og samfundsmæssig rentabel drift. Der er ingen tvivl om at de allerfleste af disse projekter fra start af indeholdt faglige ambitioner som også blev blåstemplet af fagligheden f.eks. kulturhistorikere. Men som projekterne er blevet søsat, pengene brugt og i mange tilfælde besøgstallet svigtet, vil jeg mene at de fagligt set er kuldsejlede. I al for høj grad har man prioriteret økonomi frem for indhold og dermed

efter min mening stillet den gode formidling bagerst i skabet. Billedlig talt er der sendt for mange politiske uigennemtænkte raketter op frem for bygget kulturelle og turistrentable fyrtårne, der kan formidle vores kulturhistorie på en sober, faglig og samfundsgavnlig måde.

Jeg mener, at vi som fagfolk og formidlere skal blande os i den politiske debat. Vi skal være stolte af vores fag og vores forhistorie. Det gør vi bl.a. ved at synliggøre forhistorien, gøre den vedkommende og relevant. Og måske fokusere på de elementer jeg mener kendetegner den gode formidling. Vi skal fagligt og hørligt støtte de gode projekter, der er bæres frem af den gode formidling og som også bør være turist- og driftsmæssigt rentabel, eksempelvis bør det nøje undersøges om der er eller kan skabes et kundegrundlag lokalt, regionalt og nationalt før projekter søsættes.

Det er vigtigt at fortælle offentligt, direkte og indirekte, at god faglig forsvarlig og brugbar formidling af kulturhistorien sjældent hviler i sig selv økonomisk men skal ses som en investering i den sociale og kulturelle kapital hos den enkelte og samfundet. Kulturformidling giver sjældent overskud i form af kolde kontanter, tværtimod er det på lige fod med social- og sundhedssystemet noget vi vælger at investere i, fordi det på sigt kan betale sig.

I nutiden har vi brug for en formidling af vores fælles forhistorie der giver stof til eftertanke og sætter perspektiv ikke alene på fortiden og nutiden men også på fremtiden.

Litteratur

Adolfson, G. 1987: *Människan og objekt i smyckeskrin*.

Andersen, L.L. 1989: *Zooformidling*

Essenbæk, Merete Boel 1993: *Aktiverende formidling. En publikumsundersøgelse på Historisk-Arkæologisk forsøgscenter i Lejre – en analyse af mening, indhold og oplevelse*.
Upl. Hovedfagsspeciale fra Århus Universitet.